

Száműzetés - hazatérés - templomépítés (Egy fejezet az ószövetségi kor történetéből)

A bibliai történetírás szerint (2.Királyok 24,8skv) „Jójákin király uralkodásának kezdetén megérkezett a babiloni haderő Jeruzsálem alá, hogy ostrom alá vegye és elfoglalja". Ha valaki, úgy a fiatal Jójákin igazán elmondhatta az elhíresült közmondást: Az apák ettek egrest, és a fiak foga vásott el bele. (Jeremiás 31,29; Ezékiel 18,2.) A babiloni hadjárat átkát ugyanis még az apja, Jójákim idézte fel. Ezt a Jójákimot a szerencsétlen megiddói csata, Jósiás király eleste után Nékó fáraó ültette Jeruzsálem trónjára (2.Királyok 23,29-30.34). Csakhogy Nebukadneccar, a babiloni újbirodalom második királya az Asszíria segítségére felvonult egyiptomi seregeket Karkemis városánál tönkrevverte. Jeremiásnak minden bizonnyal hiteles egyiptomi prófécija így írja le az egyiptomiak vereségét:

„Megrettennek, meghátrálnak, vitézeiket leverik. (De) nem futhat el a gyors, a vitéz sem menekülhet meg ... elesnek az Eufrátesz folyó mellett" (Jeremiás 46,5-6) - és ez csaknem szó szerint megfelel a Babiloni Krónika híradásának. Ez az egykorú, ékírásos babiloni szöveg így szól: „Nebukadneccar átkelt a folyón, szemben az Eufrátesz mellett táborozó egyiptomi csapatokkal. Megütköztek... és ő megsemmisítő csapást mért az egyiptomiakra... A menekülőket utolérték, és úgy megverték, hogy egy ember sem tért vissza hazájába." Ha ez a „hírmondó sem maradt" stílus túlzás is, a tény az, hogy ez ütközet után Babilónia az asszír világbirodalom örökébe lépett, kiszorította annak teréből Egyiptom aspirációit, a leigázott tartományokat pedig egyszerűen átvette. El kell képzelnünk a kicsiny Júdának a helyzetet: két világbirodalom, Babilónia és Egyiptom harapófogójában. A viszonylagos függetlenséget. Jójákim a Babilóniának fizetett adóval vásárolta meg. Ugyanakkor azonban nem szűnt meg Egyiptom-párti lenni, és amikor Kr.e. 601-ben Nebukadneccarnak egy Egyiptom ellen vezetett hadjárata kudarcra és súlyos veszteséggel végződött, s egy pár évre volt szüksége, míg új hadsereget tudott szervezni, Jójákim ellenszegült és megtagadta az adófizetést Ennek lett a következménye az 598-as hadjárat, amelynek az időközben meghalt Jójákim helyett a fia, Jójákin lett az áldozata Jójákin nem vállalta a fegyveres ellenállást, megadta magát, és feladta Jeruzsálemet. Az ő maga-megadása mégsem gyávaságként értékelendő Azzal, hogy vállalta sorsát, fogságba kerülését, Jeruzsálemet és annak templomát szabadította meg a pusztulástól. A zsákmányolás és a deportálás persze nem volt elkerülhető. A 2.Királyok 24 részben ezt olvassuk: „Elvitte (Babilónia királya) az Úr házának minden kincseit, meg a királyi palota kincseit, és leszedetett minden aranytárgyat, amelyet Salamon, Izrael királya készített az Úr templomában ... Fogságba vitte a jeruzsálemieket, a parancsnokokat és a haderő vitézeit, tízezer foglyot, a mesterembereket és a várvédőket. Nem maradt más otthon, csak az ország nincstelen népe " (2.Királyok 24,13-14.)

A következő tíz év Júda országának keserves vergődése volt csupán Pártharcok dúltak. Hódolás adófizetéssel, illetve végsőig való ellenállás - ez a két jelszó állt szemben egymással a Babilóniával szemben követendő magatartást illetően. Furcsa dolog, de mindkettőt istenes alapon hangoztatták. Az elsőt képviselte pl. Jeremiás próféta, aki - népe bűnei miatt - elkerülhetetlennek látta a végső katasztrófát. A másodikat azok képviselték, akik lehetetlennek tartották, hogy a templomhoz hozzákötöttnek hitt Isten meg ne mentse népét. Az utóbbi felelőtlen és könnyelmű jelszó majdnem olyan furcsa logikájú volt, mint a 2500 évvel később énekelt nótá: „ ... ne féltsd ősi nemzedet, nem vész az el, ha eddig el nem veszett!"

Ellenben jött az 587. év, és a hiú reményeknek véget vetett az újabb babiloni hadjárat, Jeruzsálem és az ország pusztulásával, a templom lerombolásával, a királyi család kiirtásával A Biblia szerint „a városban megmaradt népet az átpártolókkal együtt, a maradék népességgel együtt fogságba hurcolta a testőrparancsnok. Csak az ország nincstelenjeiből hagyott otthon szőlőmunkásokat és mezei munkásokat". (2.Királyok 25,11 skv.) A tisztviselő réteget azonban könyörtelenül elhurcolták. Tetézte a katasztrófát, hogy

terroristák a kijelölt helytartót, Gedalját meggyilkolták, s a megtorlástól való féltükben nagyobb tömegek menekültek el Egyiptomba - magukkal hurcolva Jeremiás prófétát is.

Amit a két babiloni hadjárat eredményeként összegezhetünk, az a következő: Júda országa babiloni tartomány lett. A lakosság nagyobb része fogságba vagy emigrációba kényszerült. Az otthon maradt földművelő proletariátust sem úgy kell elképzelnünk, hogy ők valami földosztás révén egy új birtokos réteggé nőttek volna ki magukat. Az elhurcolt birtokosok, tisztviselők helyébe jöttek mások, jobbára idegenek; a babiloniak megbízottjainak a mezei munkások csak alárendeltjei voltak. Önrendelkezési jog, legális vallásgyakorlat - a templom pusztulása miatt - nem lehetett. A júdai nép nagyobb részének élete az egyiptomi diaszpórában és a babilóniai tartományokban folyt tovább.

Két kérdés következik ebből a helyzetrajzból a továbbiakra nézve: 1. Mi volt a célja a deportálásoknak?

2. Milyen volt a deportáltak élete az idegen földön?

Az első kérdésre egyszerű a felelet. Kiténik az egy olyan bibliai leírásból, amelyen a 2.Királyok 17,24 skv, helyzetelemzése, egy korábbi nagy katasztrófának, az északi országrésznek, Izraelnek Kr.e. 722-ben az asszír birodalomba történt bekebelezése nyomán. Látható a leírásból, hogy a deportálás nem egyoldalú, elnéptelenítő szándékú tett volt az asszír, majd a babiloni uralkodók részéről, hanem lakosságcseréről volt szó. Az elhurcoltak helyére a nagy birodalom távoli tartományaiból való néptörzseket telepítettek az otthon hagyott töredék-nép közé. Ezzel akarták gyökerelteleníteni a népeket, hogy megfosztva őket hazájuk földjétől, népi és vallási identitásuktól, egy színtelen, semleges népeiséget hozzanak létre a birodalom területén. Máskor és más fogalmazásban ismerünk mi ilyen programot: egy népet először koldussá, aztán nyelvétől és vallásától megfosztotta tenni. Az északi országrész, Izrael esetében sikerült elérni ezt a célt. Az Asszíriába deportáltak felolvadtak az idegenek között; viszont az Izraelbe telepített idegenek az őslakossággal összemosódva alkották a samaritánus népeiséget, akiktől azután a fogságból hazatért júdaiak elzárkóztak,

A Júdából 598-ban és 587-ben deportált zsidóság Babilóniában szerencsésebb körülmények közé került Először is egy tömbben maradhattak, azután papok és próféták ápolták a népi-vallási egység megmaradását, végül a deportálás itt alig több, mint fél évszázadig tartott, s az említett, kedvező körülmények mellett a második generáció még megőrizhette népi és vallási öntudatát.

A feltett második kérdés az, hogy milyen volt a deportáltak élete az idegen földön. Kezdődik ez persze magának a deportálásnak a végrehajtásával, amely akkor nem „vagonkérdés” volt. Gyalogszerrel hajtották a deportáltakat, és az embertelen körülmények közt való menetelés igencsak megtizedelhetette a vándorlókat. Az új lakóterületeken azonban nem börtönbe zárt rabokként, még csak nem is rabszolgákként kezelték őket. Ha máshonnan nem, Jeremiás híres leveléből tudjuk, hogy házakat építhettek, földet művelhettek, részt vehettek az iparban, majd később a kereskedelemben. A saját hazájában csak földműveléssel és némi háziiparral foglalkozó zsidóság Babilóniában kapott kedvet a kereskedelemhez, később pedig a rájuk annyira jellemzővé vált pénzüzlethez. E révén sokan olyan jó egzisztenciát teremtettek maguknak, hogy amikor már szabad lett volna hazatérni, nem éltek ezzel a lehetőséggel, hanem mint amolyan „babilóniai nagybácsik” támogatták az óhazába visszatérteket, pl. a templomépítés ügyében, amint az Zakariás 6,9 skv.-ből kiténik.

Egy valami azonban lehetetlen volt a fogságban: az istentiszteletnek olyan formában való gyakorlása, ahogyan az a jeruzsálemi templomban folyt. Áldozati kultusz - ószövetségi elképzelés szerint - idegen földön, templom nélkül lehetetlen volt De talán ez adta az első lökést afelé, hogy a materiális kultusz helyett áttérjenek Istennek egy lelki formában történő imáadására. A papok. Ezékiel példája szerint, tervezgethették, hogy milyen lesz majd az új templom és az új istentisztelet. Az írástudók újból fixálhatták a

hagyomány által megőrzött szent történeteket, A próféták pedig a csüggedezőkben tartották a lelket. Hiszen Jeremiás levele is azzal végződik, hogy Isten végső fokon békességet és nem pusztulást tervez (Jeremiás 29,10-14), a fogság nem azt jelenti, hogy mindennek vége; a fenyítés idejének eltelte után Isten összegyűjti népe maradékát, és haza viszi őket. Ezékiel nemcsak Izraelnek mintegy a halálból való megelevenedését prófétálja meg látomásában, hanem a két egymás mellé illesztett fadarab példázatával (Ezékiel 37,15 skv.) újra az integer Izrael feléledéséről beszél, a dávidi messiáskirály uralma alatt A prófétáknak volt igazán köszönhető, hogy a babilóniai zsidóság megmaradt abban a hitben, hogy Isten minden megérdemelt büntetés és próbatétel ellenére új korszakot tervez népe számára..

Ennek az új korszaknak volt hirdetője a név szerint ismeretlen babilóniai próféta, akit Deutero-Ézsaiásnak szoktunk nevezni, minthogy prófeciái Ézsaiás könyvébe tagoltan olvashatók (40-55). Ő már abban a biztos tudatban élt, hogy a történelem jeleiből láthatóan közeledik a korforduló, a sorsváltás. Név szerint ismerte Kyrost, a perzsa világbirodalom megteremtőjét. Úgy ír róla, mint fölkent messiásról (persze általános uralkodói értelemben), akit kézen fogott az Úr, és meghódoltat előtte népeket és királyokat; betöri előtte az érckapukat, neki adja a sötét kincstárakban rejtve őrzött drágaságokat (Ézsaiás 45,1-3). Az 540-es években hódította meg Kyros a médek országát, majd Észak-mezopotámiát és a lyd birodalmat. Utóbbinak az uralkodója volt az a „Krózus” (Kroisos), akinek mesés gazdagságát közmondásosan emlegették. Nem volt nehéz megjósolni Babilon közeli elestét sem azokban az években, amikor az utolsó babiloni király, Nabunaid gyűlöletes volt alattvalói, különösen a papság körében. Elhanyagolta azt az istentiszteletet, amelyben neki, mint az istenség reprezentálójának fontos funkciói lettek volna. Távol élt fővárosától, és helyette fia, a Dániel könyvéből ismert Bélsaccar kormányzott mint régens-herceg. A döntő csapás 539-ben következett be: Babilon - valószínűleg a papság árulása révén - úgyszólván kardcsapás nélkül Kyros kezébe került. Ezt a nagy eseményt Kyros győzelmi felirata így örökíti meg: „Marduk, az istenek királya, keresett egy igaz uralkodót, hogy kézen fogja. Megparancsolta Kyrosnak, hogy vonuljon be városába, Babilonba Mellette ment, mint a barátja, és ütközet nélkül vonult be Babilonba”. - A híradás nagyon hasonlít Deutero-Ézsaiás fenti jellemzéséhez, csak itt nem az Úr (Jahve), hanem Marduk az, aki kézen fogva győzelemre vezeti a perzsa királyt.

Már ezen a ponton látható a különbség a perzsa Kyros és az asszír-babiloni uralkodók között. Az utóbbiak úgy dicsekedtek, hogy az ő isteneik hatalmasabbak, mint a legyőzött, népekéi, ezért tudtak mindenütt győzelmet aratni (olvasandó 2.Királyok 18,33-35), Kyros megfordította a dolgot, Ő vállalta a helyi isteneket, sőt úgy tüntette fel magát, mint akit mindegyik isten pártfogol. Lehet, hogy ez csak ügyes taktika volt tőle, de mindenesetre része volt annak a toleráns politikának, amelyet a meghódított népekkel szemben tanúsított. A deportált népeknek megengedte a hazatérést, és szabad vallásgyakorlatot biztosított 538-ban adta ki azt a rendeletet, amely ilyen lehetőséget biztosított Júda népe számára, s amely Ezsdrás 1,2 skv.ben olvasható: „Ezt mondja Cyrus király: A föld minden országát nekem adta az Úr, a menny Istene, és megbízott engem azzal, hogy felépíttsem templomát a Júdában levő Jeruzsálemben Aki tehát az ő népéhez tartozik, menjen Jeruzsálembé és építse fel az Urnák, Izrael Istenének a házát!” - Ennek az engedélynek a birtokában megkezdődhetett a visszavándorlás. Újra végigjárták a fárasztó, hosszú utat, amelyet megteltek annak idején a fogságba hurcoltak, de ők már azzal az örömmel mentek, amelyet Deutero-Ézsaiás páratlan szépségű szavai jellemeznek: Minden völgy fölemelkedjék, minden hegy és halom szálljon alá, és legyen az egyenetlen egyenessé, mert maga az Úr jár népe előtt (Ézsaiás 40,4). Nem az idegen katonák korbácsolása hajtja már ezt a népet, hanem az Úr vezeti, mint pásztor a nyáját. Új exodus, új pusztai vándorlás, új honfoglalás veszi kezdetét.

A fent idézett rendelet előtt az áll, hogy azt „szóban és írásban” ki kellett hirdetni. Maga az idézet nyilván csak szóbeli összefoglalása a Kyros-féle rendeletnek. írásbeli párhuz-

ma pedig megtalálható az Ezsdrás 6,3-5-ben arám nyelven fogalmazva (ez volt a perzsa korban a diplomáciai nemzetközi nyelv), ezt a médiái Ekbatána város királyi levéltárában őrizték. Benne még a felépítendő templom méreteire, építése módjára is található utasítások, továbbá rendelkezés az egykor Jeruzsálemből elrabolt arany és ezüst kegytárgyak visszavételére nézve

A két adatközlés (ti. Ezsdrás 1,2-3, illetve 6,3-5) közt mintegy 16-17 év időbeli különbség van, Ismert dolog, hogy a templomépítést elkezdték ugyan a hazatért zsidók, ám a Júdában és szomszédságában, főként Samáriában élő új birtokos és tisztviselő réteg denunciója miatt abba kellett hagyni a munkát. Ez a közbeeső bő másfél évtized egyébként is kiesik a bibliai történetírásból Ezsdrás könyve 4. részének hibásak az adatai, amikor Xerxest és Artaxerxest Kyros és Dárius uralkodása közé helyezi. Az igazság az, hogy Kyros utódja Kambyses volt, aki uralkodása nagy részét. Egyiptom meghódításával töltötte el. Távollétében azonban otthon, Perzsiában fellépett egy trónkövetelő, aki Kyros meghaltán hitt fiának adta ki magát. Kambyses sietett haza a riasztó hírré, de útközben meghalt. A trónbitorlót ugyan megölték, s a perzsa trónt Dárius foglalta el 521-ben, de az összetákolt roppant kiterjedésű birodalomban mintegy adott jelre törtek ki lázadások. Egyik tartomány a másik után kezdett függetlenségi harcot, úgyhogy Dárius királynak másfél évre volt szüksége, míg úrrá tudott lenni a birodalmat megrázó fölkeléseken.

Erre az időre esik Jeruzsálemben két prófétának, Haggeusnak és Zakariásnak a fellépése és a templomépítésre irányuló buzdítása. Haggeusnak egyik különösen hangzó kijelentése - az Úr nevében - így hangzik: „Megrendítem az eget és a földet Ledöntöm a királyi trónokat, és megtöröm a népek királyainak erejét” (Haggeus 2,21-22). Nem más ez, mint utalás arra a nagy „történeti földindulásra”, amely alapjaiban rázta meg a perzsa birodalmat és amelytől, úgy látszik, Júdában is nagy fordulatot vártak, talán az önállóság visszanyerését, vagy még azon is túl a messiási kor eljövételét. Ezért volt olyan fontos az Úr templomának a felépítése, hogy e rég várt korban az Úr neve és dicsősége ott lakják népe között.

A váradalom azonban hiábavalónak bizonyult. Zakariás titokzatos látomásai közül az első arról szól, hogy az Úr által szétküldött követek jelentést tesznek: „Bejártuk a földet, és az egész föld nyugodt és békés.” Erre viszont egy keserű kifakadás következik: „Seregek Ura! Mikor könyörölsz már Jeruzsálemen és Júda városain?” (Zakariás 1,11-12), Ugyan miért kellett kétségbeesni és Jeruzsálem sorsát siratni amiatt, hogy a földön béke és nyugalom van? A történeti magyarázat egyszerű: „a föld” itt a perzsa birodalmat jelenti, a béke és nyugalom pedig azt, hogy Dárius leverte minden felkelést. Pedig mind Haggeus, mind Zakariás nagy reményekkel volt eltelve e világméretű politikai földrengés során; közelebről a fogságból hazatértek világi helytartójához, Zerubbábelhez fűztek nagy reményeket Haggeus egyenesen az Úr kezén levő „pecsétgyűrűnek” nevezi, ami szimbolikus kifejezése annak a reménynek, hogy ő lesz a végrehajtója és hitelesítője az Úr végre megvalósuló királyi uralmának a független Júdában. (Haggeus 2,23.) Ámde Zerubbábel, akiről egyébként gyakran esik szó Ezsdrás, Haggeus és Zakariás könyvében, hirtelen és nyomtalanul eltűnik szemünk elől. Nagy a valószínűsége, hogy a maga kicsiny körében ő is szervezett valamilyen fegyveres felkelést, s emiatt félreállították, talán kivégezték. Ne feledjük, hogy ha Perzsa toleráns volt is a népe önkormányzata és a vallásgyakorlat szabadsága tekintetében, a birodalmi abszolutizmus mégsem tűrt meg felkelési, elszakadási törekvést. - Így történik az, hogy amikor Zakariás 6,9 skv. szerint a Babilóniából templomépítési segílyt hozó küldöttek két aranykoronát hoznak magukkal, már csak Józsuá főpapot koronázhatták meg, A próféta pedig, a bizonytalanná vált helyzetre jellemzően, már csak jelképesen beszél egy Sarjadékról, aki majd a letűnt helytartó után óvatosan ezt a prófécia-töredéket hangoztatja: „Nem hatalommal, nem erőszakkal, hanem az Úr lelkével!” (Zakariás 4,6) - Nem idézik-e emlékezetünkbe ezek a szavak az apostoli figyelmeztetést, a latinul és klasszikusan ismert mondatban: Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei”?! (Róma 9,16) - *(Amely a pápai szószék fölött*

olvasható magyar nyelven: Nem azé, aki akarja, sem nem azé, aki fut, hanem a könyörülő Istené, Szerkesztő megjegyzése)

A jeruzsálemi templom Kr.e. 515-ben felépült. A politikai váradalmakra azonban akkor is azt mondta Isten: Nem a ti dolgotok, hogy tudjátok az időket és alkalmakat, amelyeket az Atya magának tartott fenn. Hanem legyetek az ő tanúi! - Az évszázadok azóta is telnek, és Isten bírálhatatlan akarata szerint hoznak ránk is próbatételeket és örömnépeket. Az Ószövetségből megtanulhatjuk, hogy Isten a történelemnek is ura és irányítója. Ha az ő kezéből fogadjuk el a velünk történendőket, akkor a próbatételekben alázatosabbak, türelmesebbek és állhatatosabbak leszünk, örömnépeink pedig tisztábbak lesznek. Erre taníthat ennek a nagy ószövetségi történelmi periódusnak az áttekintése is.

Tóth Kálmán

Elhangzott a 1783-1983 az adásztelevi hazaszabadulás 200. évfordulóján.
Megjelent Tövisok közt sajlódott gyenge lilium Pápa 1984. szerk. Hargita
Pál pápai lelkesz